

بررسی اشتغال زنان از دیدگاه اسلام و غرب

قربانعلی عاطفی ، پرویز زارعی - مدرسین دانشگاه آزاد اسلامی واحد آستارا

چکیده :

نیمی از نیروی انسانی هر جامعه زنان هستند زن و مرد دو جنس مخالف همچون دو بال پرنده حیات بشر را به سر منزل مقصد می رسانند همگامی و همدوشی این دو حیات بشری را استمرار می بخشد یکی از این دو جنس یعنی زن چه نقش و جایگاهی انجام فعالیت‌های اجتماعی ، اقتصادی ، فرهنگی و ... دارد جایگاه شغلی زنان چگونه است . بطور کلی برای فعالیت زنان سه نگرش و نظریه وجود دارد نظر اولی معتقد است حضور زن در خارج خانه لازم نیست نظر دوم اظهار می دارد که خانه زندان زن است عرصه فعالیت زن خارج از خانه است نظریه سوم معتقد است که زن موجودی است که هم برای حضور در خانه و هم در جامعه آفریده شده است هر کدام از نحله های فکری فوق دلالی را برای اثبات نظر خود ارائه داده اند .

در غرب به تساوی حقوق زن و مرد از جمیع جهات حمایت می شود به تفاوت‌های طبیعی میان آنان توجه نمی شود و تشابه زن و مرد نمود پیدا می کند مشارکت شتاب آلود زنان در صنعت موجب گسترش ناهنجارهای زیاد در اجتماع شد مانند افزایش طلاق ، فرزند نامشروع ، آزادی های جنسی بی حد و حصر و زندگی بدون ازدواج و افزایش جرم و جنایت که نگرانیهای دانشمندان اجتماعی به شدت برانگیخته است چنان که اعلام کرده اند جامعه سوئد با بیشترین اشتغال زنان با ناهنجارهای فوق دست به گریبان است . از نگاه اسلام اشتغال زن هدف نیست بلکه آن را در خدمت خانواده و رفاه و آسایش آن می پذیرد زن در مراحل مختلف تاریخی حضور و فعالیت خود را در جوامع بشری به اثبات رسانده است چون زن موجود اجتماعی است هرگز نمی توان حضور او را در اجتماع نادیده گرفت کار و اشتغال در جهان بعد از صنعتی معنی و مفهوم خاصی پیدا کرده است زنان هم دوش مردان مسئولیت هدایت چرخ های صنایع را که همان چرخ زندگی است بر عهده گرفتند و این سنت لا تغییر خلفت بشری است از طرف دیگر می دانیم که همه اجزاء و عناصر

یک جامعه لازم و ملزوم یکدیگرند خانواده بخشی از نظام اجتماعی بزرگتر (جامعه) است که تغییر و تهدید آن نظام اجتماعی را به خطر می اندازد پس در عین اینکه کارکردهای اصلی خانواده باید حفظ شود باید زمینه مشارکت اجتماعی و اقتصادی و .. زنان نیز در جامعه فراهم گردد شواهد و آمار نشان می دهد که اشتغال زنان در مشاغلی که تناسب بیشتری با منزلت و جایگاه زن در جامعه دارد در حال افزایش است امروزه انسان به تعدد نقش ها در جامعه کنار آمده است زنان در کنار نقش همسری و مادری به راحتی می توانند در مشاغل اقتصادی و تولیدی فعالیت کنند اشتغال زنان در این مقاله در چهار محور اساسی زیر مورد بررسی قرار گرفته است :

اشتغال زنان در گذر گاه تاریخ

غرب و اشتغال زنان

حقوق بشر و حمایت از اشتغال زنان در چهار چوب سازمان ملل

دیدگاه اسلام در خصوص اشتغال زنان

کلمات کلیدی: زن - اشتغال - اشتغال زنان - مشارکت زنان

مقدمه

پدیده اشتغال^{۲۲۹} از ابتدای زندگی اجتماعی بشر مورد توجه بوده است. اشتغال زنان همراه با مردان در مزارع و در خانه، امری عادی تلقی می شد؛ هر چند تفکیک نقش ها و وظایف، جزء اصلی اشتغال محسوب می گردید.

یکی از مهمترین معیارهایی که در جهان غرب برای تعیین جایگاه زنان در اجتماع پذیرفته، میزان مشارکت زنان در زندگی اقتصادی و اشتغال آنان است.^{۲۳۰}

از سوی دیگر یکی از مهم ترین نقش های زن، نقشی است که در خانواده ایفا می کند. تردیدی نیست که خانواده یکی از ارکان جامعه و محور اساسی رشد و اعتلای انسان به شمار می رود. این نقش از منظر جهان غرب و غرب باوران بسیار کمرنگ و بی اهمیت بوده و در برخی موارد یکی از مشکلات فرا روی زنان، قلمداد شده است.

یکی از نویسندگان ایرانی با پیروی از دیدگاه غرب در خصوص اشتغال زنان می نویسد: یکی از مشکلاتی که زنان در همه جوامع با آن درگیر هستند، مسئولیت پرورش فرزندان و اداره امور خانه می باشد.^{۲۳۱}

برای بررسی اشتغال زنان ابتدا باید اصطلاح کارتعریف شود.^{۲۳۲} در تعریف کار و نیروی کار گفته اند: کار در لغت به معنای تلاش و کوشش و فعالیت و در اصطلاح اقتصادی یکی از عوامل تولید است. دانشمندان علم اقتصاد در تعریف کار گفته اند: نیروی کار یکی از عوامل عمده تولید و

متشکل است از اعمال قوه فکری یا دستی که در برابر آن مزد، حقوق، معاش یا حق الزحمه کار کسب می شود.^{۲۳۳}

بر اساس این تعریف، فعالیتی که در برابر آن مزد پرداخت نشود کار محسوب نمی شود. به همین سبب کاری که زنان در خانه انجام می دهند فعالیت اقتصادی به شمار نمی رود و زنان خانه دار در جمعیت غیر فعال و بی کار قرار می گیرند.

در نظریه اقتصادی، کار تلاش و کوشش انسانی یا فعالیتی است که در راستای تولید هدایت شده و به عنوان منزله یک عامل تولید، کار از مواد اولیه، سرمایه و مدیریت جدا و فقط شامل مساعی کارگران در اشتغال است. به عبارت دیگر، کار شامل تمام افرادی است که کار را برای زیستن انتخاب می کنند. این تعریف به نیروی کار یک ملت بر می گردد که شامل کلیه جمعیت قابل اشتغال و بالای یک سن معین است.^{۲۳۴}

اشتغال در فرهنگ نامه های اقتصادی به معنای مشغول بودن به کار تعریف شده است.^۷ بر اساس این تعریف هرگونه فعالیتی که انسان هم زن و هم مرد در خانه یا بیرون از آن انجام دهد اشتغال است و ولی بعضی از دانشمندان اقتصادی دو مفهوم دیگر مزد و پاداش را نیز بر این تعریف اضافه کرده و گفته اند اشتغال یعنی مشغول بودن به کاری است که پاداش و مزد در برابر آن وجود داشته باشد. بنابر این تعریف، مفهوم اشتغال محدودتر شده و فقط شامل کارها و فعالیت هایی می شود که در قبال آن دستمزدی پرداخت شود. اما تلاشهایی که مجانی صورت می گیرند مثل برخی از کارهای زنان در خانه، مشمول اشتغال نخواهند بود. هدف از اشتغال زنان در اصطلاح رایج همین معناست. محل بحث کار زنان در دو عرصه مطرح است: یکی در عرصه خصوصی یا غیر رسمی شامل فعالیت های گوناگون خانگی که زنان برای سر و سامان دادن منزل در داخل خانه انجام میدهند؛ مانند پخت و پز، شستشو، رفت و روب، و رسیدگی به همسر و فرزندان که از قدیم الایام به عنوان کار خانه شناخته شده اند که معمولاً کار در بخش غیر رسمی کار و اشتغال به حساب نمی آید. دوم کار در عرصه عمومی و اجتماعی یا رسمی که از آن به کار بیرون تعبیر می شود که همان فعالیتهای اقتصادی زنان در بخش های رسمی اشتغال نامیده می شود. منظور از بخش رسمی اقتصاد، صنعت، خدمات و آن بخش کشاورزی است که دارای نیروی کار مزد بگیر باشد در این بخش زنان از حمایت قانونی زیادی برخوردار می شوند.^{۲۳۵}

۵- منوچهر فرهنگ، فرهنگ بزرگ اقتصادی، ج ۱، ص ۱۱۴۵.

۶- همان

۷- سیاوش مریدی و علی رضا نوبری، فرهنگ اقتصادی، ص

(۱) محمد ولی کیان مهر، تاثیر اشتغال زنان بر خانواده، مجله کار و جامعه، شماره ۲۳، آذرود، ۱۳۷۸.

(۲) پل ساموئلسون و ویلیام نورد هاوس، اقتصاد، ترجمه علیرضا نوبری، ج ۱، ص ۲۲

(۳) حسن، حبیبی، مجموعه مقالات زن و انقلاب اسلامی، ص ۱۴۸

(۴) فاطمه صفری، الگوی اجتماعی پایگاه و نقش زن مسلمان در جامعه اسلامی، ص ۳۸

ولی امروزه در تلاش و کوشش اندیشمندان و متفکران در این است که به کار بدون دستمزد زنان در خانه ارزش بگذارند و حتی اقتصاد دانان زیادی بر این باورند که کار در منزل هرچند در آئینه آمار و ارقام قابل محاسبه نباشد ولی دارای ارزش اقتصادی است و باید مورد محاسبه قرار گیرد و ارزش مادی آن مشخص شود.^{۲۳۶} امروزه در جوامع غربی آن چنان به اشتغال زن در خارج توجه می شود که این به عنوان نخستین و مهم ترین نقش زن مطرح شده است و نقش مادری و همسری و ادامه سنت های فرهنگی به عنوان نقش دوم و فرعی مد نظر قرار می گیرد.^{۲۳۷} شاخص ها و معرف های تعیین کننده جایگاه زن در جامعه اسلامی با جهان بینی توحیدی و نگرش به انسان با آنچه در غرب می گذرد اصولاً متفاوت است. در فرهنگ اسلامی با وجود آزادی انتخاب شغل و کار برای زنان مسلمان و حق مالکیت و فعالیت اقتصادی برای آنها آن چه به نقش و پایگاه زن در جامعه اسلامی معنا و هویت می بخشد، فعالیت های مادی و اقتصادی به معنای غربی آن نیست بلکه فعالیت اقتصادی زنان در جامعه اسلامی با حفظ هویت دینی و گوهر عفت و تقوا است.^{۲۳۸}

در این نوشتار، اشتغال زنان در پنج محور اساسی مورد بررسی قرار می گیرد:

(۱) اشتغال زنان در گذر گاه تاریخ؛

(۲) غرب و اشتغال زنان؛

(۳) حقوق بشر و حمایت از اشتغال زنان در چارچوب سازمان ملل؛

(۴) دیدگاه اسلام در خصوص اشتغال زنان؛

(۵) اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران؛

(۶) نتیجه گیری.

(۱) اشتغال زنان در گذر گاه تاریخ

الف- رم باستان

زن در رم باستان از همه حقوق خود محروم بود و از هیچ گونه جایگاه و اختیاری برخوردار نبود و دختران و زنان مانند شی معامل ه می شدند و از حقوق اقتصادی نیز هیچ بهره ای نداشتند. نکته جالب توجه در خانواده های رومی این است که قرابت و خویشاوندی رسمی و حقوقی فقط در خصوص مرد معنا پیدا کرده بود و بین زن با مرد و زن با زن خویشاوندی وجود ندارد مرد حق کامل داشت که زن یا دختر خود را مورد معامله قرار دهد قرض و کرایه به طور قطع از حقوق و امتیازات اقتصادی بهره مند خواهند شد.

دهد یا بکشد. از این رو وقتی زن از حد اقل حقوق انسانی محروم باشد و به عنوان کالا یا شی مورد معامله قرار گیرد. در رم باستان زنان از حقوق اقتصادی و فعالیت اقتصادی و کار بی بهره بود چون اصلا زنان را به عنوان انسان قلمداد نمی کردند.^{۲۳۹}

ب) یونان باستان

زن در یونان باستان مخلوقی حقیر و حتی بدتر از این انسان محسوب نمی شد و مانند رم باستان زن به منزله شی و کالا در اختیار و تسلط مرد بوده و مردان با زنان هر گونه رفتاری را که دوست داشتند بر زنان اعمال می کردند و از تمام حقوق اقتصادی، اجتماعی، سیاسی به خصوص اشتغال محروم بودند.^{۲۴۰}

در این دوره تنها زنان فقط در بازار به فعالیت اقتصادی و اشتغال می پرداختند و این اشتغال همراه با مردان بوده و فقط در منطقه «کریت» مشاهده شده است.^{۲۴۱}

پ) ایران باستان

در ایران باستان در عصر هخامنشیان و اشکانیان، همانند روم و یونان باستان، مرد مطلق العنان در استفاده از اموال زنان مختار بود و زن از هیچ حقوقی برخوردار نبود به همین جهت از حد اقل حقوق قانونی جهت فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی به ویژه اشتغال به کاری هیچ بهره نداشت و به عنوان شی در دست مرد بود. وجود طبقات ممتاز در ایران موجب شد زنان از حیث اختیارات و مزایای اجتماعی به دو دسته تقسیم شوند: زنان اشراف و بزرگان، زنان طبقه پائین تر. ولی واقعیت این است که زنان اشراف در مقابل مردان طبقه خود همان موقعیت را داشتند که زنان طبقه پست تر نسبت به مردان خود دارا بودند. هر دو دسته از زنان از حقوق اقتصادی و اشتغال بهره ای نداشتند و فقط زنان طبقه اشراف از زندگی بهتری نسبت به زنان طبقه پائی ن تر برخوردار بودند. اما در عصر ساسانی که افراد جامعه به طبقات مختلفی تقسیم می شدند در داخل هر یک از طبقات، زنان متناسب با فرهنگ و وضعیت اشتغال طبقه خود. مشاغلی را بر عهده داشتند؛ مثلا پوراندخت و آذر میدخت که از زنان خاندان سلطنتی بودند، حکومت کردند. زنان سایر طبقات نیز بسته به طبقه خود به کار ریسندگی، کشت و زرع یا صنعت آن روز اشتغال داشتند. از خصوصیت های این دوران مالک شدن دستمزد و در آمد توسط زنان بود که می توانست خود آن را بر دارد یا به شوهرش بدهد.^{۲۴۲}

ت) عربستان قبل از اسلام

موقعیت زنان و دختران در عرب دوره جاهلیت بسیار اسف بار بوده است؛ دختران در نظر پدران و زنان در نگاه شوهران موجودی ضعیف و بی قیمت و قابل تملک و معامله بوده اند. به دلیل اختیارات نامحدود مردان وظیفه زنان فقط در محدوده خانه خلاصه می شد و حق هیچ گونه

(۱) سامیه، منیسی، المراه فی الاسلام، ص ۲۶-۲۵

(۲) محمود عبدالحمید محمد، حقوق المراه بین الاسلام و الدیات الاخری، ص ۱۹

(۳) منیسی، منبع پیشین، ص ۲۴

(۴) بهجت الملوک، مظفری، مجموعه مقالات سمینار سیمای زن در جامعه، ص ۱۲۱

دخالتی در امر زندگی نداشت. یکی از زشت ترین و ناپسند ترین عادت های جاهلی در عربستان قبل از اسلام زنده به گور کردن دختران بوده است. ظاهراً اولین قبیله ای که عمل غیر انسانی دختر کشی و زنده به گور کردن آنان را انجام می داد قبیله بنی تملمیم بود. البته جای تعجب ندارد چون در عصری که در جوامع به اصطلاح متمدن آن روز یعنی ایران، یونان و روم، با زنان همانند برده رفتار می کردند در عربستان جاهلی نباید بیش از این انتظار داشت. در این دوران فعالیت اقتصادی و اشتغال زنان اصطلاحاً مطرح نبوده است.^{۲۴۳}

ث) عصر ظهور اسلام

با ظهور اسلام کرامت انسانی زن احیا شد و زن در کنار مرد به عنوان نیمی از پیکره حیات بشری مطرح گردید. اسلام دختر کشی را ممنوع کرد و به جامعه آموخت که به دختران احترام بگذارند. زنان صدر اسلام در امور اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و کارهای دیگر مشارکت داشتند.^{۲۴۴}

قرآن کریم کسب و تلاش اقتصادی زنان و مردان را تائید کرده و مالکیت آنان را بر آن مترقب ساخته است: «برای مردان از آن چه کسب کرده اند بهره ای است و برای زنان نیز از آن چه کرده اند بهره ای است».^{۲۴۵}

اشتغال زنان در عصر پیامبر اعظم (ص) به شکلی وسیع به چشم می خورد و در تمامی شغل های رایج آن زمان زنان حضور داشتند. «زینب» دختر حشش به صنایع دستی اشتغال داشت؛ زنی به نام زینب پزشک قبیله بنی داوود بود و مریضان را درمان می کرد. زنانی بسیار به امر شبانی و دامداری اشتغال داشتند مانند سلامه وام هانی و زنانی چون قیله مادر بنی نمار به تجارت اشتغال داشتند.^{۲۴۶}

ج) اروپای قرون وسطی

زن در اروپای قرون وسطی از هیچ گونه حقوقی برخوردار نبود و در این دوران اگر چه زنان به کار کشاورزی می پرداختند ولی نه به عنوان مالک بلکه به عنوان افرادی تحت تملک دیگران کار می کردند. در سال ۵۸۶ میلادی کنفرانسی در فرانسه برای بررسی این موضوع منعقد شد که آیا زن بشر است یا نه و در نهایت به این نتیجه رسیدند که زن بشری است که فقط جهت خدمت به مردان خلق شده است و فلسفه آفرینش زن برای خدمت به مرد است و هیچ.^{۲۴۷}

در قرون وسطی، در جوامع اروپائی برای زنان حق اشتغال قائل نبودند و در ابعاد دیگر نیز زنان از حقوق اجتماعی و مالی محروم بودند. قرون وسطی سیاه ترین و زشت ترین دوران حیات بشری به خصوص در اروپا بوده است.^{۲۴۸}

(۲) پایگاه اطلاع رسانی اینترنتی شیعه

(۳) محمد عبد القادر، ابو فارس، حقوق المراه، ص ۱۹ و ۲۰

(۴) نساء آیه ۳۲

(۴) ابن اثیر، اسدالغابه، ج ۵، ص ۵۶۵-۴۷۷ و المفصل فی تاریخ العرب قبل از اسلام، ج ۴ ص ۶۳۰

(۵) سامیه، منبسی، المراه فی الاسلام، ص ۱۷۶

(۱) گرهارد، ردلنسکی، سیر جوامع بشری، ترجمه ناصر موفقیان، ص ۳۲۷-۳۲۶

ح) عصر انقلاب صنعتی تا امروز

آغاز "انقلاب صنعتی" در اروپا سال ۱۷۶۰ میلادی بود و انگلستان نخستین جامعه ای بود که ویژگی صنعتی را به خود گرفت و به مرکزی برای نوآوری های فنی و اقتصادی و پیشرفت تکنولوژی تبدیل شد.

شکل گیری جوامع صنعتی و ایجاد بازار کار جدید موجب اشتغال زنان در بخش صنعت شد و از سوی دیگر باعث تضعیف نقش خانواده شد. در جامعه های صنعتی بسیاری از عمل کردهای سنتی خانواده از بین رفته یا دچار تغییر و تحولات شدیدی شده است.^{۲۴۹}

در این دوره اشتغال زنان در راستای کرامت و بالا بردن ارزش و منزلت زن نبوده بلکه جوامع صنعتی فقط در صدد برطرف کردن نیاز خود به نیروی کار ارزان بودند. طبق آمار تقریباً در تمام جوامع صنعتی در آمد زنان نسبت به مردان از حداقل برخوردار است.^۳

در طول قرن بیستم مشارکت زنان در نیروی کار جوامع صنعتی به سرعت افزایش یافت. امروزه فعالیت اقتصادی زنان و حق اشتغال آنان در همه عرصه ها در جوامع غربی مورد توجه قرار گرفته است؛ هر چند در مقام عمل بین ادعا و واقعیت تفاوت آشکاری وجود دارد.^۴

امروزه زنان به جهت کمی به مشاغل مختلفی مشغول هستند ولی به لحاظ کیفی بر اساس آمار و شواهد قطعی اکثر زنان در مشاغل ثانوی و جزئی قرار دارند و مشاغل مهم با دستمزد بالا، چشم انداز خوب و پیش رفته، با ثبات و مدیریتی در اختیار و انحصار مردان قرار دارد. البته در برخی موارد زنان نیز از چنین نقشی برخوردارند ولی قابل توجه و چشم گیر نیست^۵

۲) غرب و اشتغال زنان

امروزه دیدگاه غرب نسبت به زنان تساوی حقوق از جمیع جهات با مردان حکایت دارد، بدون اینکه توجهی به تفاوت های طبیعی میان آنان شده باشد. بر اساس دیدگاه برخی جریان های فمینیستی در جهان تنها مسئله تساوی حقوق مطرح نیست بلکه مقوله های زن و مرد به طور کلی نفی می شود و در این جا تشابه زن و مرد بیشتر نمود پیدا می کند.^۶

این دیدگاه افراطی در حمایت از حقوق زنان یک نوع مسخ انسانیت است و جدا کردن هویت زنانه از زن و هویت بخشی جدیدی به نام همسر یا مادر را ایفا می کند و نیز تحقیر جایگاه واقعی مرد به عنوان پدر و مرد خانواده است. بعد از انقلاب صنعتی اشتغال زنان در غرب شکل وسیعی به خود گرفت. افزایش مشارکت زنان در عرصه فعالیت اقتصادی و اشتغال به موجب احساس نیاز شدید جوامع صنعتی به نیروی کار ارزان بود و نه به دلیل این که گسترش مشارکت زنان در جهت رعایت شخصیت و منزلت آنان باشد. از آغاز انقلاب صنعتی تا به حال زنان در زمینه های مختلف اقتصادی فعالیت می کنند اما رفتار غرب با آنها هیچ گاه بر اساس محور تساوی حقوق زن و مرد

(۲) همان ص ۴۵۸

(۳) همان ص ۴۷۷

(۴) همان ص ۴۷۷

(۵) سفیری، منبع پیشین، ص ۶۴

(۶) شهین مولوردی، جنبش های اجتماعی زنان، روز نامه ایران ۷۹/۴/۳

نبوده است که آمارها و اطلاعات گواه این مدعا ست. در دو بعد مقدار و میزان دستمزد و کیفیت شغل احراز شده زنان در مرحله ای پائین تر از مردان قرار دارند.^{۲۵۰}

امروزه اندیشمندان و متفکران غربی فقط کار در خارج از خانه را به منزله اشتغال مد نظر قرار نمی دهند بلکه کار در خانه را هم به مثابه فعالیت اقتصادی و مصداق اشتغال به حساب آورده است و آن را نوعی اشتغال و کاری پنهان می دانند که هیچ دستمزدی برخوردار نیست. اخیراً در بخش بسیار بزرگی از ادبیات جامعه شناختی کار بدون دستمزد به خصوص کار زنان در خانه مورد توجه نبود. با این حال چنین کای برای اقتصاد به اندازه اشتغال مزدی ضرورت دارد. به طور تخمینی کار در منزل معادل یک سوم مجموع تولید سالانه یک اقتصاد مدرن ارزش دارد.^{۲۵۱} جامعه شناس غربی می نویسد:

کار بی مزد خانگی اهمیت زیادی برای اقتصاد جامعه دارد. طبق بر آورد کار در منزل بین ۲۵ تا ۴۰ درصد ثروت ایجاد شده در کشورهای صنعتی را شامل می شود.^{۲۵۲}

امروزه جهان غرب در حالی که خود دچار مشکل بزرگ درونی شده است. تا به حال اطمینانی به سودمندی دست آورد های تمدن خود وجود ندارد دوسعی وافری دارد که فکر جهان شمولی اصول فرهنگی خود و پای بند نمودن همه دولتها برای پذیرش و رعایت این اصول را به اثبات رساند پی گیری می کند. یکی از موضوع های قابل مطرح در حوزه حقوق زنان، اشتغال زنان است. غرب با نادیده گرفتن تفاوت های تکوینی و طبیعی زن و مرد تساوی حق اشتغال زنان و مردان را مطرح می کند در حالی که دولتهای غربی خود در عمل با مشکلات و موانع زیادی در خصوص تساوی حق اشتغال زنان و مردان مواجه هستند و تبعیض در این زمینه کاملاً مشهود است که در این جا به برخی از اشاره می شود:

گرهارد لنسکی در کتاب سیر جوامع بشری این طور می گوید: در حوزه جنسیت لایه بندی جوامع صنعتی امروزی کم و بیش به همان شکل جوامع قبل از صنعت باقی مانده است. استمرار این امر را به ویژه در زمینه هایی می توان مشاهده کرد که مردان هنوز تمام اختیارات را در دست دارند. در مجلس سنای آمریکا برای مثال تمام کرسی ها در اختیار مردان است. بیشتر صاحبان صنایع و اهل تجارت و داد و ستد مرد هستند. در نهایت مطالعه دیگری درباره رهبران نظامی آمریکا نشان دهنده آن است که همه آنها از جنس مذکر هستند. از ابتدا شکل گیری آمریکا تا کنون هیچ زنی موفق به احراز پست ریاست جمهوری نشده است. در جامعه شوروی سابق تسلط مردان از هر نظر چشم گیر تر است، علت این امر قدرت عظیمی است که رهبران این جوامع در اختیار دارند و به همین خاطر تمامی منصب ها و سمت ها را در اختیار خود دارند. در تمام سالهای عمر اتحاد جماهیر شوروی سابق تنها یک زن به عضویت دفتر سیاسی حزب کمونیست در آمده حتی در کمیته مرکزی حزب که باز تر است نیز زنان فقط ۳٪ اعضا را تشکیل می دهند. به طوری که یکی

(۱) لنسکی، منبع پیشین، ص ۴۶۲-۴۵۸

(۲) سفیری، منبع پیشین، ص ۱۷-۱۶

(۳) آنتونی گیدنز، جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، ص ۱۹۶

از کارشناسان امر گفته است موقعیت زنان در شوروی سابق در اصل چندان فرقی با موقعیت زنان در جامعه سرمایه داری ندارد. تقریباً در تمام جوامع صنعتی طبق آمارهای منتشر شده نشان می دهد که در آمد زنان به میزان قابل توجهی کمتر از در آمد مردان است.^{۲۵۳}

علی رغم تلاشهایی از این نوع که به مناسبت تغییر نقش زنانه به عمل می آید مسایل زیادی هنوز به قوت خود باقی است. بسیاری از زنان به سختی می توانند نقش کارمند را با نقش مادر و همسر در آمیزند و هر سه نوع فعالیت را به طرز مناسب بر عهده بگیرند. در اکثر موارد ضرورت های حرفه ای حالت غالب به خود می گیرد و تعهدات مادری و همسری به دست اهمال سپرده می شود.^{۲۵۴}

تغییرات حاصل در نقش زنان در راه و رسم زندگی آنان آشکارا دیده می شود. جای شگفتی ندارد که در زمینه های خارج از اشتغال و زندگی خانوادگی بسیاری از تفاوت های سنتی بین زن و مرد رنگ و بوی خود را از دست داده است. این مسئله در تمام زمینه ها مشهود است، از طرز لباس پوشیدن تا بهداشت روانی و جسمانی، از مصرف دخانیات و الکل تا تعدد زوجات و حوادث رانندگی و خودکشی ها.^{۲۵۵}

در این قسمت به امر اشتغال در برخی از کشورهای غربی پرداخته می شود:

۱. انگلستان

به طور متوسط میزان دستمزد زنان شاغل به مراتب خیلی پائین تر از مردان است، هر چند این فاصله و اختلاف در طی بیست سال گذشته تا اندازه ای کمتر شده است. زنان بیشتر به مشاغلی می پردازند که از دستمزد کمتری برخوردار است ولی حتی در همان رده های شغلی نیز زنان به طور متوسط نسبت به مردان حقوق پائین تری دارند؛ برای مثال، کارمندان دفتری زن در بریتانیا از ۶۰٪ در آمد همتایان مردشان برخوردارند و فروشندگان زن ۵۷٪ در آمد مردها را در همان شغل به دست می آورند.^{۲۵۶}

در سال ۱۹۸۰ مجالس قانون گذاری انگلستان شامل ۱۷۶۲ مرد و تنها ۸۷ زن بود و در حال حاضر چندان نشانه ای از تغییر در این عدم توازن دیده نمی شود، زنان اخیراً تا اندازه ای به مشاغلی که به عنوان مشاغل مردان تعریف شده هجوم آورده اند ولی تا کنون فقط به میزان محدودی به این مشاغل دست یافته اند. با وجود آنکه زنان ۴۴٪ نیروی کار مزد بگیر در بریتانیا در سال ۱۹۸۴ تشکیل می دادند تنها ۱۷٪ موقعیت های بالای مدیریت را اشغال کرده بودند. زنان فقط ۵٪ موسسات کسب و کار را در مالکیت خود دارند و این موسسات ۱٪ کل دریافت های موسسات کسب و کار را تولید می کنند.^{۲۵۷}

۱- گرهارد لسنکی، سیر جوامع بشری، ص ۴۵۹.

۲- لسنکی، منبع پیشین، ص ۴۷۹.

۳- همان، ص ۴۸۰.

۴- گیدنز، منبع پیشین، ص ۱۹۲.

۵- همان ص ۱۸۹.

۲. سوئد

سوئد از نظر قوانین مربوط به ارتقای حقوق زن در جهان غرب رتبه اول را داراست. بخش عظیمی از زنان در سوئد شاغل مزد بگیر هستند. در آمد زنان در سوئد نسبت به مردان ۹۰ به ۱۰۰ است. زنان یک چهارم کرسی ها را در پارلمان در دست دارند با این حال اندکی از زنان در سطوح بالای تجارت سوئد یافت می شوند.^{۲۵۸}

در سوئد همانند آلمان در صد زنان در مدیریت ها به اندازه صفر است.^{۲۵۹} از دیگر خصوصیت جامع سوئد آمار بالای طلاق و فرزندان نامشروع، بی ثباتی نهاد خانواده، آزادی های جنسی بی حد و حصر و زندگی مشترک بدون ازدواج است.^{۲۶۰} به طور کلی در حوزه مشارکت سیاسی در سطح کلان مثل بسیاری از حوزه های دیگر زندگی اجتماعی زنان در بین نخبگان سیاسی کمتر دیده می شوند.^۳

در حوزه مشاغل نظامی، غرب شعار تساوی زن و مرد را مطرح می کند ولی در واقعیت حد اکثر مشارکت زنان در مشاغل نظامی مربوط به آمریکا است که حدود ۱۰٪ پرسنل ارتش آمریکا را زنان تشکیل می دهند.^۴ در خصوص تعداد زنان در کادر آموزشی موسسات آموزش عالی و دانشگاه های غرب برای مثال در آمریکا ۸٪ و در انگلستان ۷٪ است بنابراین ملاحظه می شود که در غرب زنان در مشاغل بالای آموزشی دانشگاهی مشارکت بسیار کمی دارند.^۵

در جوامع غربی نسبت زنان شاغل به کل شاغلین آن کشور ها از ۳۲٪ در کشور ایرلند تا ۴۸٪ در کشور سوئد متغیر است بر اساس آمار سال ۱۹۹۸.^۶

امروزه گسترش آزادی های مفرط فردی باعث بی ثباتی تزلزل و ناپایداری نهاد خانواده در غرب شده است و زن غربی نه در عرصه خانواده موفق باشد و نه نیروی کار مجرب و توانمند.^۷ لنسکی ادامه می دهد؛ مشارکت شتاب آلود زنان در صنعت موجب گسترش طلاق و افزایش جرایم شده است و آمارها و اسناد و مدارک این مسئله را مورد تایید قرار می دهد.^۸

از دیدگاه غرب اشتغال خود موضوعیت دارد و سرشت و طبیعت فطری و تکوینی زنان نادیده گرفته می شود از این رو در بسیاری از مواقع به جای این که اشتغال زنان در خدمت نهاد

۶- همان ص ۱۹۳

۱- سفیری، زنان، ص ۱۳۷.

۲- گیدنز، منبع پیشین، ص ۳۳۱-۳۳۲.

۳- سفیری، منبع پیشین، ص ۳۸۱.

۴- گیدنز، منبع پیشین، ص ۳۸۱.

۵- همان، ص ۳۶۹.

۶- سفیری، منبع پیشین، ص ۱۳۹.

۷- لنسکی، منبع پیشین، بحث اشتغال زنان بعد از انقلاب صنعتی.

۸- همان منبع.

۹- عزت اله عراقی، حقوق بین المللی کار، ص ۴۲۶.

خانواده قرار گیرد بر عکس در تضاد و تقابل آن قرار دارد و در اکثر موارد باعث تخریب و زوال نهاد مقدس خانواده می شود. به این ترتیب در غرب نوعی تقسیم کار مردانه و زنانه مشاهده می شود. علت چیست و چرا این همه تفاوت در کار مردان و زنان وجود دارد؟^۱

رشته تقسیم کار را باید تفاوت تکمیلی سرشت مردان و زنان دانست. در غرب باید بپذیرد که زن به ایفای نقش زنانه در خانواده و اجتماع پردازد و مرد هم به ایفای نقش مردانه پردازد و اگر جامعه ای به حدی برسد که در آن زن، زن نباشد و مرد، مرد نباشد، آن جامعه به طور حتم سقوط کرده و تباه و نابود می شود.

۳) حقوق بشر و حمایت از اشتغال زنان در چارچوب سازمان ملل:

واقع امر این است که نیمی از جمعیت جهان را زنان تشکیل می دهند. نظام حقوق بشر حمایت از زنان را به عنوان یکی از اهداف خود مد نظر قرار داده و سازمان ملل متحد از طرق مختلف از اشتغال زنان حمایت کرده است. به طور کلی نگرش سازمان ملل متحد و دیگر سازمانهای بین المللی به زن و حقوق او از دید انسان شناسی غربی است که در آن آزادی های زنان در حد بسیار زیاد لحاظ شده بدون این که سرشت و نهاد زنانه او و نقشی که به عنوان همسر یا مادر دارد مد نظر گرفته باشد، یعنی استانداردهای مطلوب نهادهای رسمی بین المللی، استاندارد حد اقل جوامع غربی است که با ماهیت فرهنگ و با مدهای دیگر جوامع بشری به ویژه مسلمانان مغایرت کامل دارد. به همین جهت این مطلب مهم باید دقیقاً مورد توجه قرار گیرد. امروزه حمایت از اشتغال زنان به طور عمده توسط سازمان بین المللی کار (I.L.O) صورت می گیرد، چون انقلاب پس از انقلاب صنعتی و کشانده شدن زنان در کارهای صنعتی ضرورت حمایت از انسان در برابر برخی از خطرات و تنظیم مقررات ویژه در مورد شرایط کار آنان احساس می شد.^{۲۶۱}

سازمان ملل متحد نیز طی اعلامیه جهانی حقوق بشر سال ۱۹۴۸ با اشاره به تساوی حقوق زن و مرد در مقدمه اعلامیه در موارد مختلف آن بر تساوی اجرت در برابر کار مساوی (بند ۲ ماده ۲۳) و حمایت از مادران (بند ۲ ماده ۲۵) تاکید نموده است. بعد از آن تاریخ ابتدا در میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۹۶۶ همین اصول را با وضوح بیشتری اعلام کرده است. سپس مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۶۷ در اعلامیه ای تحت عنوان "اعلامیه رفع تبعیض در مورد زنان" بر تساوی حقوق زنان در حیات اقتصادی و اجتماعی و به خصوص در زمینه کار (دست یابی به آموزش حرفه ای، استخدام، ارتقای شغل، تساوی مزد و غیره) تاکید کرده است.^۲

سازمان بین المللی کار (I.L.O) در ابعاد مختلف از اشتغال زنان حمایت نموده. این حمایت در واقع ماهیت حفظ نقش زن را دارد که با تساوی حقوقی زن و مرد (مورد قبول غرب) ضدیت دارد. سازمان بین المللی کار در موارد زیر از حقوق زنان شاغل حمایت کرد:

۱- عراقی، منبع پیشین، ص ۴۲۸

۲- همان، ص ۴۲۹

۳- همان، ص ۴۴۸.

۱. ممنوعیت کار زنان در ساعات شب؛ مخالفان ممنوعیت کار زنان در ساعات شب پایه استدلال خود را بر اصل برابری زن و مرد قرار می دهند و این طور بیان می کنند که چنین ممنوعیتی نوعی تبعیض به ضرر زنان به وجود می آورد و سبب می شود که در برخی کارها از تبعیض زنان خودداری کنند.^۳

۲. ممنوعیت کارهای خطرناک و زیان آور؛

۳. حمایت از نقش مادری کارگران زن؛

۴. حمایت از اصل برقراری تساوی شرایط کار زنان و مردان؛

۵. رفع تبعیض در استخدام و اشتغال؛

۶. اصل تساوی مزد کارگر زن و مرد در برابر کار مساوی.

امروزه بسیاری از کشورها بر این عقیده هستند که وجود مقررات حمایتی برای زنان ضروری است. با توجه به وضع موجود در بسیاری از کشورهای جهان به نظر می رسد حذف مقررات حمایتی باعث دشواری شرایط کار زنان می شود.^۱

حمایت سازمان ملل و دیگر سازمان های وابسته به آن از زنان و به خصوص در بحث اشتغال آنان نشان دهنده آن است که نگاه جامعه بین المللی به زنان و مسایل آنان نگاه خاص مبتنی بر تفاوت های طبیعی بین زنان و مردان است؛ چون با ادعای امروزه حمایت از اشتغال زنان تنها در چار چوب سازمان ملل متحد و سازمان بین المللی کار نیست، بلکه بسیاری از سازمانهای بین المللی منطقه ای و ملی و نیز سازمان بین المللی غیر دولتی N.G.O این کار را انجام می دهند.

۴) دیدگاه اسلام در خصوص اشتغال زنان

در محتوای کلی حقوق انسان در اسلام مسئله ای تحت عنوان "حقوق جنسیتی زن" مطرح شده که در تمامی قوانین اقتصادی، جزایی، عبادی، سیاسی و اجتماعی به منظور حفظ توازن اجتماعی و اجرای عدالت ساری و جاری است و امتیازات و تسهیلات اشتغال زنان الهام گرفته از قانون الهی است. در ادامه آمده است که در برنامه ریزی عدالت اجتماعی اعم از زن و مرد نباید ظلم تبعیض وارد شود. اگر نگرش به زن، نگرشی خاص باشد و باعث شود که زن از جایگاه اصلی انسانی خود خارج شود، به تبع آن مرد هم نمی تواند در جایگاه انسانی خود قرار گیرد.^۲

یکی از نقش های مهم زن، نقش همسری و دیگری نقش مادری است. در نگرش اسلام همیشه انسان و هدایت او مد نظر بوده بدون اینکه زن یا مرد به تنهایی ملاحظه شده باشد. از این رو در طرح مباحث جدید مربوط به زنان نباید حالت انفعالی برخورد کرد بلکه باید با استفاده از مبانی و محکمه اسلامی سعی کنیم به حل معضلات و مشکلات بپردازیم. از دیدگاه اسلام، تفاوت های زن و مرد متناسب است نه نقص و کمال. قانون خلقت خواسته است با این تفاوت ها تناسب

۱- همان، ص ۴۴۸.

۲- سیمین دخت، بهزاد پور، زن در توسعه مفاهیم اسلامی، ص ۱۶۱.

بیش تری بین زن و مرد که به طور قطع برای زندگی مشترک ساخته شده اند و مجرد زیستن انحراف از قانون خلقت است ، به وجود آورد.^۳

بررسی اشتغال زنان از دیدگاه اسلام با ذکر مطالب طرح شده آسان تر و جامعه تر خواهد بود . زن در اسلام مجبور نیست برای خود یا خانواده اش کار کند و نفقه دادن از ناحیه مرد به زن واجب شرعی است. زن مکلف به ازدواج نیست مگر این که احتیاج به شغل در رشته یا اشتغال برای او ضرورت یافته باشد و یا به سبب امری که وجوب کفایی اشتغال برای زنان را در بر دارد و باید نیازهای جامعه با اشتغال برطرف شود.^۴

قرآن کریم برای زنان همانند مردان ، حق کسب و فعالیت اقتصادی قایل است : مردان را نصیبی است از آنچه به دست می آورند و زنان را نصیبی .^۵ در این آیه اشتغال و مشروعیت فعالیت اقتصادی زنان را به اثبات می رساند و آنان مالک دست رنج خود می داند.

در عصری که جوامع بشری برای زن هیچ گونه حقوق اقتصادی و اشتغال قایل نبودند و حتی زن از حقوق اولیه انسانی محروم بود ، اسلام برای زن حقوق مالی و اقتصادی قایل بود . یکی از حقوق دانان در این خصوص می نویسد : استقلالی که زن در اموال خود دارد و فقه شیعه از ابتدا آن را شناخته است . در یونان ، روم و ژرمن تا چندی پیش هم در حقوق اکثر کشورها وجود نداشته است.^{۲۶۲}

اشتغال زنان در عصر پیامبر اعظم (ص) به شکلی گسترده به چشم می خورد و در تمامی شغل های رایج آن زمان زنان حضور داشتند . زنان در این دوره به مشاغلی از قبیل پزشکی ، تجارت و صنایع دستی اشتغال داشتند .^{۲۶۳}

مطلب عمده در فرهنگ اشتغال زنان از نگاه اسلام ، حفظ جایگاه و منزلت زن است و این امر باید در اشتغال زنان لحاظ گردد . در تفکر اسلامی حفظ و گسترش نهاد خانواده بر پایه ویژگی های فطری و طبیعی زن و مرد الویت و اهمیت خاصی دارد و در کنار آن بر امکان اشتغال و استقلال مالی زنان تاکید شده است . اسلام اشتغال را برای زن هدف نمی داند بلکه آن را در خدمت خانواده و رفاه و آسایش آن می پذیرد و اشتغال را به عنوان یکی از راهای افزایش قابلیت و شکوفایی استعداد زنان و در جهت تعالی و کمال آنان می پذیرد.

۵) اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران

اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران می توان در ابعاد مختلف بررسی کرد. در این نوشتار اشتغال زنان در دو بعد بررسی می گردد:

۱. قوانین موضوعه؛

۳- مرتضی، مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، ص ۱۷۰-۱۶۹.

۴- محمد عبد القادر ، ابو فارس، حقوق المراه، ص ۲۷-۲۶.

۵- نساء آیه ۳۲.

۱. علی ، شایگان ، شرح قانون مدنی ، ص ۳۶۶.

۲. مهدی ، مهریزی، امام خمینی و گستره آزادی زنان ، ماهنامه پیام زن ، مهر ماه ۱۳۷۸، ص ۵۸.

۲. بررسی اشتغال در آئینه آمار؛

۱. قوانین موضوعه

در قوانین مربوط به اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران، نه تنها تبعیض به مفهوم اجحاف قانونی به زن وجود ندارد، بلکه مجموعه ای از تسهیلات و امتیازات همچون کار نیمه وقت، مهتد کودک، مرخصی زایمان، بازنشستگی زود رس و ... برای استحکام خانواده مقرر شده است.^{۲۶۴}

قانون اساسی

بر اساس بند ۳ اصل ۴۳ قانون اساسی: دولت موظف است شرایط و امکانات کار را برای همه (اعم از زن و مرد) به منظور رسیدن به اشتغال کامل فراهم سازد و وسایل کار را در اختیار همه سانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند قرار دهد. بر اساس اصل بیست و یکم قانون اساسی دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین کند و امور زیر را انجام دهد:

۱. ایجاد زمینه های مساعد برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او؛
 ۲. حمایت از مادران به ویژه در دوران بارداری و حضانت فرزند و حمایت از کودکان بی سرپرست
 ۳. ایجاد دادگاه صالح برای حفظ کیان و بقای خانواده؛
 ۴. ایجاد بیمه خاص بیوگان و زنان سالخورده و بی سرپرست؛
 ۵. اعطای قیمومت فرزندان به مادران شایسته در جهت غبطه آنها در صورت نبودن ولی شرعی.
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با آنکه برای خانواده و بقای آن بیشترین اولویت و اهمیت را قائل است، زن را در صحنه های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی همپای مردان می داند. در مقدمه قانون اساسی آمده است:

زن در ضمن بازیافتن وظیفه خطیر و پر ارج مادری در پرورش انسانهای مکتبی، پیش آهنگ و هم رزم مردان در میدان های فعالیت است و در نتیجه پذیرای مسئولیتی خطیر تر و در دیدگاه اسلامی برخوردار از ارزش و کرامتی والاتر خواهد بود.

– قانون استخدام کشوری

به طور کلی در قانون استخدام کشوری محدودیتی در استخدام و حالت های مختلفی که در طول خدمت مستخدم احتمال وقوع آن وجود دارد، از لحاظ جنسیت مشاهده نمی شود.، شرط تصدی مشاغل، توانایی انجام دادن و داشتن شرایط احراز شغل است.^{۲۶۵}

– قانون کار و قانون تامین اجتماعی

در قانون کار جمهوری اسلامی ایران سعی بر این بوده است که نه تنها مقابله نامه ها و توصیه نامه های بین المللی در مورد زنان مورد توجه قرار گیرد، بلکه با توجه به منزلتی که اسلام برای زنان قائل است و جایگاه وی در خانواده، مقررات به نحوی تدوین گردد که زنان علاوه بر

۳. بهزادپور، منبع پیشین، ص ۱۵۹-۱۵۸.

۱- مظفری، منبع پیشین، ص ۱۳۵.

اشتغال در مشاغل گوناگون قادر باشند به وظایف خطیر خود در خانواده عمل کنند و در ضمن خصوصیات روحی و جسمی زنان نیز مد نظر قرار گرفته است.^{۲۶۶}

مقررات خاص کار زنان عمدتاً در مبحث چهارم از فصل سوم قانون کار به شرح زیر آمده است:

ماده ۷۵- ممنوعیت انجام کارهای سخت و زیانبار و حمل بار بیش از حد مجاز.

ماده ۷۶- محاسبه نود روز برای مرخصی زایمان.

ماده ۷۷- در مواردی که نوع کار برای زنان سخت باشد کار بهتر و سبک تری بدون کسر حق السعی به زنان ارجاع شود؛

ماده ۷۸- مربوط به حق شیر دادن با فرجه قانونی قابل احتساب.

ماده ۳۸- برای انجام کار مساوی در شرایط مساوی در یک کارگاه باید تساوی دستمزد وجود داشته باشد و هر نوع تبعیضی در این خصوص ممنوع است.

در قانون تامین اجتماعی کشور نیز مقرراتی برای حمایت از برابری زن و مرد در اشتغال پیش بینی شده است:^{۲۶۷}

پرداخت مبلغی به عنوان کمک هزینه ازدواج و کمک عایله مندی به بیمه شده مرد و یا زن؛

قانون بازنشستگی پیش از موعد بیمه شدگان تامین اجتماعی که بر اساس آن زنان با بیست سال سابقه کار و حداقل ۴۵ سال سن پیش از موعد بازنشسته می شوند؛

تقلیل ساعات کار بانوان در قانون خدمت نیمه وقت بانوان؛

قانون اجازه پرداخت وظیفه و مستمری وراثت کارمندان و برقراری حقوق وظیفه در مورد فرزندان و نوادگان آنان.

۲. اشتغال زنان در آئینه آمار

بر اساس شاخص های مختلف توسعه انسانی ارائه شده توسط سازمان برنامه و بودجه در سال ۱۳۷۸ فعالیت اقتصادی زنان در ایران این گونه بر آورد شده است:^{۲۶۸}

۱. سهم نسبی در آمدی زنان: ۷/۱۶٪ در سال ۱۳۶۷ به ۹/۷٪ در سال ۱۳۷۶ افزایش یافت.
۲. نرخ فعالیت اقتصادی زنان نسبت به مردان ۱۱/۶٪ در سال ۱۳۶۷ به ۱۴/۳٪ در سال ۱۳۷۶ افزایش یافت.
۳. سهم نسبی زنان در کل نیروی کار بزرگسالان (درصد): از ۹/۹٪ سال ۱۳۶۷ به ۱۲/۲٪ در سال ۱۳۷۵ افزایش یافت.

بررسی وضعیت استخدام شدگان زن در سالهای بعد از انقلاب نشان می دهد، استخدام زنان در سالهای اخیر بر مبنای استفاده مطلوب از نیروی زنان در بخش دولتی صورت گرفته است، به طوری که ۸۹/۰۷٪ استخدامهای مستخدمین زن در بخش مشمول در سالهای بعد از انقلاب در

۲- همان ص ۱۴۱

۳- اولین گزارش ملی توسعه انسانی ایران (سال ۱۳۷۸)، ص ۱۵۷.

۱- همان ص، ۲۲۴، ۲۲۶، ۲۲۸.

وزارت آموزش و پرورش صورت گرفته و پس از آن وزارت فرهنگ و آموزش عالی با نسبت ۳/۹۲٪ و بهداشت و درمان و آموزش پزشکی با نسبت ۲/۵۴٪ قرار دارند.

به این ترتیب ۴/۴۷ از کل استخدام های سالهای اخیر مربوط به سایر وزارتخانه ها است . چنان چه نسبت استخدام های دو سال اخیر را در نظر بگیریم ملاحظه می شود که ۹۳/۳۱٪ از کل مستخدمین زن در آموزش و پرورش شاغل شده اند در صورتی که استخدام های وزارت بهداشت ، در مان و آموزش پزشکی و فرهنگ و آموزش عالی را به آن بیافزاییم نسبت مذکور ۹۷/۳۵٪ می رسد. به این ترتیب در دو سال اخیر فقط ۲/۶۵٪ استخدام های زنان در سایر وزارتخانه ها صورت گرفته است.^{۲۶۹}

با بررسی آمار و ارقام ارائه شده مشاهده می شود اشتغال زنان به طور عمده در مشاغل فرهنگی و مشاغلی است که تناسب بیش تری با منزلت و جایگاه زن در جامعه دارد . انتخاب مشاغل در هر جامعه ای برخاسته از فرهنگ حاکم بر آن است ؛ از این رو بعد از پیروزی انقلاب اسلامی با افزایش استقبال زنان برای اشتغال در کارهای متناسب با منزلت خودشان مواجه ایم و این خود امری کاملاً مثبت و رویکردی صحیح است که در جامعه ما شکل گرفته که البته در کنار نقش همسری و مادری زن قرار می گیرد.

یکی از زنان نویسنده با برداشت غربی از حقوق زنان در ایران و اشتغال آنان ، این گونه نقش اصلی زن در جامعه ایران را به انتقاد می گیرد :

در یک نگاه به ساختار شغلی زنان مشاهده می شود که محدوده شغلی زنان از سه - چهار شکل فراتر نمی رود . حضور زنان فقط در شغلهایی که در واقع ادامه نقش های سنتی آنهاست و انتقال این نقش ها از خانه به اجتماع است، ملموس و قابل اعتنا می باشد. این شغل ها عبارت است از معلمی و مشاغل مربوط به امور بهداشتی و درمانی که در واقع ادامه نقش های تعلیماتی و حمایتی و مراقبتی مادرانه از خانواده به اجتماع است.

تعبیرات بافت اقتصادی اشتغال زنان در سالهای اخیر نشان می دهد که اشتغال زنان کشور توسعه نمی یابد مگر اینکه فعالیتهای صنعتی کشور توسعه پیدا کند و زنان در تولید مشارکت داشته باشند . برای قرار گرفتن در مسیر توسعه انتظار ایفای نقش های سنتی از زنان تفکری مردود و غیر منطقی است.^{۲۷۰}

در حالی که امروزه در جوامع غربی بحث در خصوص نقش سهم کار خانگی یا کار در منزل در توسعه مطرح شده است و جامعه شناسان و اقتصاد دانان غربی برای کار در منزل اهمیت زیادی قائل اند.^{۲۷۱} مطرح کردن تغییر نقش زنان در جامعه و نفی جایگاه و نقش سنتی زنان - یعنی مادری و همسری- نشان دهنده بستر سازی این گونه اشخاص برای استحاله فرهنگ اسلامی در جامعه است .

۲- مظفری، منبع پیشین، ص ۱۳۰

۱- مهر انگیز کار ، زنان در بازار کار ایران ؛ ص ۱۴۴

۲- گیدنز، منبع پیشین ، ص ۱۹۶

امروزه در غرب شاهد شکل گیری دیدگاه های جدیدی در عرصه اقتصاد هستیم که خدمات خانگی تولید شده را به ارقام سنتی تولید ناخالص ملی اضافه می کنند.^{۲۷۲}

سیاست های متعددی را در خصوص اشتغال زنان در ایران می توان مطرح نمود ، باز کردن راههای توسعه و گسترش نقش زنان در عرصه فعالیت های اقتصادی و اجتماعی است تا زنان بتوانند از قابلیت ها و توانایی های خود برای پیشرفت جامعه اسلامی استفاده مطلوب نمایند . شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۷۰ سیاست های اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران را تدوین کرد که ذکر خلاصه ای از آن سیاست ها می تواند در این نوشتار مفید باشد.

۱. با توجه به قداست مقام مادری و تربیت نسل آینده و مدیریت خانه و با عنایت به نقش زنان در فرایند رشد فرهنگی و توسعه اقتصادی باید ارزش معنوی و مادری نقش زنان در خانواده و کار آنان در خانه در نظر گرفته شود

۲. اشتغال بانوان در مشاغل فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی و اداری از جمله شرایط و لوازم تحقیق عدالت اجتماعی و تعالی جامعه است و باید به آن اهتمام لازم گذاشته شود؛

۳. شرایط و محیط کار اجتماعی بانوان باید به گونه ای مهیا باشد که زمینه رشد معنوی ، علمی و حرفه ای آنان فراهم شود و به دیانت ، شخصیت ، منزلت و سلامت روحی ، فکری و جسمی آنان لطمه ای وارد نیاید؛

۴. با توجه به نقش زنان در پیشرفت اجتماعی و توسعه اقتصادی و به عنوان نیمی از جمعیت باید تسهیلات لازم برای اشتغال آنان از سوی دستگاههای اجرایی فراهم آید و برنامه ریزی های مناسب حسب اولویت صورت گیرد و به علاوه قوانین و امکانات فوق العاده ای نیز برای اشتغال زنان تا سر حد رفع نیاز در نظر گرفته شود و زنان نیز مانند مردان قادر باشند بدون تبعیض شغل مطلوب خود را به دست آورند؛

۵. تشویق بانوان تحصیل کرده و متخصص با تجربه به احراز سمت های مدیریت و مشاغل ستادی به منظور امکان استفاده از کارایی آنان در سطوح عالی ایران؛

۶. با توجه به اهمیتی که نظام جمهوری اسلامی ایران به استحکام بنیان خانواده و نقش تربیتی و سازنده زنان در خانه قائل است مقررات و تسهیلات لازم به مناسبت "نقش مادرانه" در نظر گرفته شود از قبیل استفاده از مرخصی باحقوق ، تقلیل ساعت کار ، مزایای بازنشستگی با سنوات کمتر خدمت ، امنیت شغلی، برخورداری از تامین اجتماعی در مواقع بیکاری، بیماری، پیری ، یا ناتوانی از کار.

۷. فرصت های شغلی مناسب برای مادران خانه دار در محیط خانه و در کنار فرزندان بدون محدودیت وقت و با منظور کردن مزد در قبال کار و تسهیلات تعاونی ایجاد شود.

۶. نتیجه گیری

زن و مرد هر یک گویی نیمی از انسان کامل هستند که جز با کمک یکدیگر به کمال نمی رسند . این روش تعامل در تکامل یکدیگر در نقش های خانوادگی زن و مرد به صورت بسیار

ملموس آشکار می شود تا شاید زمینه ساز نیاز متقابل هر یک در اجتماع برای دیگری اثبات شود . این نیاز متقابل و تاثیر در کمال یکدیگر همیشه و لزوماً به صورت معادله ۵۰٪ نیست بلکه این نسبت به لحاظ زمینه ها و سرمایه های خلقی ، تربیتی ، اکتسابی و ایفای وظایف با میزان این سرمایه ها در جنسیت دیگر متناسب می شود.^{۲۷۳}

اسلام اصول مشخصی برای شخصیت زن ترسیم کرده است که نگاه به حقوق زنان در ابعاد مختلف سیاسی ، اجتماعی ، اقتصادی و فرهنگی باید مبتنی بر این اصول باشد . این اصول به طور مشخص عبارت اند از :

۱. تفاوت های تکوینی زن و مرد
۲. اشتراک زن و مرد در انسانیت
۳. زن و مرد دو موجود مکمل یکدیگرند
۴. خانواده رکن اساسی اجتماعی
۵. محوریت اخلاق و معنویت

حضرت امام خمینی (ره) در این زمینه می فرماید:

در حقوق انسانی تفاوتی بین زن و مرد وجود ندارد زیرا هر دو انسان هستند و زن حق دخالت در سرنوشت خویش را هم چون مرد دارد. بله در بعضی موارد تفاوتی بین زن و مرد وجود دارد که به حیثیت انسانی آنان ارتباط ندارد.^{۲۷۴}

پس از ذکر مطالب اساسی در خصوص نگرش به زن و منزلت او می توان به صورت واضح و غیر منفعلانه به اشتغال زنان از نگاه غرب نگریست. تا استیفای کامل حقوق زنان در جوامع اسلامی فاصله زیادی وجود دارد ولی این به معنای پذیرش وضعیت موجود در غرب نیست ، چون شاخص اصلی فرهنگ جدید غربی فرد گرایی است و این فرهنگ جدید خانواده را تحت تاثیر قرار داده است و بنیان و اساس آن را متزلزل ساخته است و زن را همانند مرد قرار داده است . فرد محوری باعث شده نگرش خاصی به زن شکل گیرد و در آن زن جدا از مفهوم خانواده مورد توجه قرار بگیرد . نگاه به اشتغال زنان در غرب با توجه به آمارها و ارقامی که آرایه می شود دلیل بر منزلت والا و تعالی نقش زن نیست و نگاه به اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران با توجه به آمار موجود دلیل بر پائین بودن منزلت زن نیست بلکه ما معتقدیم در جامعه اسلامی باید قابلیت ها و توانایی های زنان شکوفا شود و نگاه به زن و اشتغال او با توجه به مطالبی که ذکر شده نگاهی معقول و متناسب با شخصیت او باشد . اگر بخواهیم در روندی شتاب آلود فقط الگوی اشتغال زنان در غرب را بپذیریم هم نمی توانیم توسعه کمی اشتغال را برای زنان فراهم سازیم و هم از مبانی اسلامی و دینی دور می شویم و به بیراهه می رویم.

۱- بهزادی ، منبع پیشین ، ص ۱۶-۱۵

۲- امام خمینی ، صحیفه ی نور ، ج ۱، ص ۴۹.

نهایت اینکه اگر نهاد خانواده به عنوان یک واحد اساسی اجتماعی مورد شناسایی قرار گیرد نگرش به اشتغال زنان مبتنی بر واقعیت خواهد بود و دغدغه تطابق با معیارهای دیگر جوامع را نخواهیم داشت.

منابع

۱. امام خمینی ، صحیفه نور ، جلد ۱.
۲. اولین گزارش ملی توسعه انسانی ایران ۱۳۷۸.
۳. ابن اثیر ، اسد الغابه .
۴. ابو فارس ، محمد عبدالقادر ، حقوق المراه.
۵. بهزاد پور ، سیمین دخت ، زن در توسعه مفاهیم اسلامی .
۶. حبیبی ، حسن ، مجموعه مقالات زن و انقلاب اسلامی .
۷. ساموئلسون ، پل و ویلیا نوردهاوس ، اقتصاد ، ترجمه علی رضا نوبری ، جلد ۱.
۸. سفیری ، خدیجه ، جامعه شناسی اشتغال زنان .
۹. شایگان ، علی ، شرح قانون مدنی
۱۰. صفری ، فاطمه ، الگوی اجتماعی پایگاه و نقش زن مسلمان در جامعه اسلامی
۱۱. عبدالحمید محمد ، محمود ، المراه بین الاسلام والدیات الاخری
۱۲. عراقی ، عزت اله ، حقوق بین المللی کار
۱۳. فرهنگ ، منوچهر ، فرهنگ اقتصادی ، جلد ۱
۱۴. قرآن کریم
۱۵. گیدنز ، آنتونی ، جامعه شناسی ، ترجمه منوچهر صبوری .
۱۶. کار ، مهر انگیز ، زنان در بازار ایران .
۱۷. لانسکی ، گرهارد ، سیر جوامع بشری ، ترجمه ناصر موفقیان .
۱۸. مریدی ، سیاوش و علی رضا نوبری ، فرهنگ اقتصادی
۱۹. منیسی ، سامیه ، حقوق المراه فی الاسلام
۲۰. مظفری ، بهجت الملوک ، مجموعه مقالات سیمینار سیمای زن در جامعه
۲۱. مولادوری ، شهمن ، جنبش های اجتماعی زنان ، روز نامه زنان ۷۹/۴/۳
۲۲. مطهری ، مرتضی ، نظام حقوق زن در اسلام
۲۳. مهریزی ، مهدی ، امام خمینی و گستره آزادی زنان ، ماهنامه پیام زن ، مهر ماه

۱۳۷۸

۲۴. وود ، شرمن ، دیدگاه های جامعه شناسی ، ترجمه مصطفی از یک